

Treitiak D. V.

The culture of the Greek ethnic minority in the Ukrainian SSR in the 1920's – 1930's.

The cultural activity of the Greek ethnic minority in Ukraine during the 20's – 30's of the 20th century was explored. Determined in what position was the Greek language and writing in this period. An overview of the regional expeditions conducted during this period of time for the study of Greek folklore and the study of the status of the Greek ethnic minority was presented. An overview of the publishing houses that published Greek literature was published and the volume of their publishing houses was investigated. The work of the Greek poets was studied, the development of the Greek Writers' Union and the development of Greek theatrical art in the 1930's, related to the work of the Greek Mariupol Theater. The result of the influence of the corenization policy on the development of Greek culture was determined, and factors hindered the realization of certain measures; as well as the circumstances that interrupted the cultural development of the Greek minority and led to the curtailment of all the positive achievements of the policy of corenization.

Key words: *Greeks, Greek ethnic minority, ethnic culture, Hellenization, Mariupol Greeks, culture, Greek Mariupol theater.*

УДК 94(477):323.281«1937/1938»

М.П. Жолов

«ГРЕЦЬКА ОПЕРАЦІЯ» НКВС (1937 – 1938 РР.)

На основі наукових праць українських істориків здійснена спроба підрахунку жертв «грецької операції», яку протягом кінця 1937 – 1938 рр. розгорнули органи НКВС в Україні. Визначається кількість репресованих в окремих областях України та їх співвідношення із загальною чисельністю грецької меншини в Україні. Встановлюються категорії грецького населення, які зазнали утисків з боку радянської влади. Аналізуються «злочини», які співробітники НКВС інкримінували арештантам грецького походження.

Ключові слова: *греки, НКВС, «національна операція», репресії, Великий терор.*

Одинадцятого грудня 1937 р. до органів НКВС в Україні надійшла телеграма з підписом народного комісара внутрішніх справ СРСР М. Єжова, більш відома як директива НКВС № 50215. У директиві йшлося про те, що органами НКВС проведено слідство щодо викриття грецької розвідки в СРСР, яка за завданням розвідок кількох держав займалася активною шпигунсько-диверсійною і повстанською роботою. Органи «дізналися», що грецькі спецслужби у своїй шпигунській та націоналістичній діяльності спиралися на грецьке населення, яке мешкало в окремих регіонах СРСР, зокрема в Донецькій, Одеській та інших областях України. З метою запобігання антирадянської діяльності грецької розвідки нарком внутрішніх справ наказав 15 грудня 1937 р. на всій території СРСР провести арешти греків, які підозрювалися у зв'язках з грецькою розвідкою та антирадянській діяльності [1, с. 147-148].

Уже станом на 25 грудня 1937 р. в межах «грецької операції» на території УРСР була арештована 3001 особа, а саме: в Донбасі – 2347 осіб, на території Одеської області – 321, у Дніпропетровській – 130, Миколаївській – 101, Харківській – 27, Київській – 27, Полтавській – 37, по інших областях – 11 осіб [1, с. 148]. Якщо взяти до уваги той факт, що на території УРСР мешкало близько 100 тис. греків, а також те, що усі або майже усі особи, які притягувалися до кримінальної відповідальності були представниками саме цієї національності, то можемо дійти висновку, що лише упродовж двох тижнів від каральних органів влади постраждало 3% грецького населення України.

Оскільки нарком внутрішніх справ І. Леплевський вимагав «за будь-що» арешту 5 тис. осіб репресії проти греків продовжувалися. Унаслідок існування значного об'єму роботи та невиконання арештантських планів, 31 січня 1938 р. на засіданні Політбюро ЦК ВКП(б) було прийнято рішення про продовження операції по «розгрому греків до 15 квітня 1938 р.» [1, с. 149].

На сьогодні важко встановити точну кількість жертв «грецької операції» НКВС СРСР. Проте стала відомою певна регіональна статистика проведення «грецької

операції». На початку 2000-х рр. історики визначили кількість жертв політичних репресій серед грецького населення Донбасу, які постраждали у ході реалізації директиви НКВС № 50215: розстріляно 3470 осіб, потрапили у заслання 158 осіб [1, с. 150]. Найбільшу кількість смертних вироків було винесено упродовж січня – березня 1938 р. – 3125. Про факти притягнення громадян до кримінальної відповідальності у ході «грецької операції» НКВС протягом наступних п'яти місяців в історичній літературі інформація відсутня. Відомо лише, що чергова, хоча й менш потужна хвиля терору проти українських греків Донеччини прокотилася восени 1938 р. Тоді до вищої міри покарання було засуджено 345 осіб [2, с. 92-93]. Слід зазначити, що в краєзнавчій історіографії, яка торкається репресій більшовицького режиму проти грецької меншини України є неточність, що стосується кількості жертв сталінського терору на Донбасі. Так, дослідник історії грецької меншини Донеччини І. Папуш у працях «Сартана: минуле і теперішнє (погляд крізь роки). 1778 – 2000 рр.» [4, с. 117] та «Історія і творчість греків Приазов'я» [3, с. 65] хибно стверджує, що упродовж 1938 р. грекам, які мешкали на теренах усього СРСР було винесено 3175 смертних вироків. До цього числа постраждалих краєзнавець зараховує 345 греків, що мешкали в межах Сталінської області. Називаючи цифру 3175 І. Папуш робить одразу дві помилки. По-перше, 3125 розстріляних греків – ось та кількість про яку у своїх дослідженнях говорять усі професійні дослідники. По-друге, це лише ті греки, які постраждали в межах Донеччини упродовж перших трьох місяців 1938 р. Що ж стосується усього Радянського Союзу то за приблизними підрахунками російського дослідника грецького походження І. Джуха на території СРСР у ході «грецької операції» постраждало 22 – 25 тис. осіб [1, с. 151].

Дослідник Ю. Данилюк вважає, що упродовж 1937 – 1938 рр. за звинуваченням у контрреволюційній діяльності було арештовано 5474 грека [1, с. 150].

Серед постраждалих греків було чимало представників національної інтелігенції. З 16 грудня 1937 р. по 21 січня 1938 р. були заарештовані члени адміністрації, режисери, актори і технічні співробітники Маріупольського грецького робітничо-колгоспного театру [1, с. 151]. Найбільшого удару було завдано шкільній системі, оскільки вона була наймасовішим каналом національного і культурного відродження народу [1, с. 153]. У ході операції були ліквідовані національні райони та сільські ради грецьких поселень, зачинено обласне грецьке видавництво, газета «Колективіст», грецький педагогічний технікум [4, с. 117]. Більшість жертв були вихідцями у минулому із заможних селянських сімей або самі у дореволюційний період чи до колективізації належали до цієї категорії населення [2, с. 93].

Ключовою особою у винайденій співробітниками НКВС контрреволюційній грецькій націоналістичній організації став С. Ялі – людина, яка перебували біля витоків відродження грецької культури у період коренізації. Він був добре відомим працівником у сфері національної політики не лише в Україні, а й у СРСР. С. Ялі було заарештовано 15 грудня 1937 р. за звинуваченням у приналежності до грецької контрреволюційної шпигунської повстанської організації. Серед іншого С. Ялі звинуватили в насильницькій еллінізації маріупольських греків, що привела до паралельного існування на теренах України місцевих діалектів та димотики, яка, своєю чергою, проголошувалася «результатом яскраво вираженої орієнтації на буржуазну культуру Заходу». Матеріали справи були фальсифіковані таким чином, що весь життєвий шлях С. Ялі був представлений як вдумливо спланована шпигунська операція, метою якої було створення грецької буржуазної республіки на теренах СРСР й підготовка повстання в тилу радянських військ [5, с. 163-164]. С. Ялі як нікому іншому підходила роль організатора і керівника грецької націоналістичної організації в Україні. Харків нібито був своєрідним центром всеукраїнської антирадянської грецької організації. Звідси «давалися вказівки» лідерам еллінізації у місцях компактного проживання

греків УРСР проводити шпигунську, диверсійну, повстанську та націоналістичну діяльність [1, с. 170].

Отже, у ході «грецької операції» НКВС, яка була розпочата наприкінці 1937 р. в Україні постраждало більше ніж 5 тис. осіб грецької національності, більшість з яких влада позбавила життя. Звинувачуючи греків у співпраці з ворогами СРСР, у ході «національної операції» комуністи знищили найосвіченіших представників грецької спільноти в Україні, чим звели нанівець досягнення інтелігенції у сфері розвитку місцевої грецької культури та плеканні самобутньої ідентичності українських греків.

1. Лебедева В. П. Узбек Е. А. Дзюбенко Н. А. «Мы есть. Мы были. Будем мы». «Греческая операция» НКВД в Харькове. Харьков: Тимченко А. Н., 2009. 672 с.
2. Никольский В. П. «Директива НКВД № 50215». (Репрессии 30-х гг. как средство ликвидации общинных традиций греков). *Україна – Греція: історія та сучасність. Тези II міжнародної наукової конференції*, м. Київ, 22-24 лютого 1995. Київ, 1995. С. 92-93.
3. Папуш І. А. История и творчество греков Приазовья. Мариуполь: ЗАО «Газета «Приазовский рабочий». 2005. 338 с.
4. Папуш І. А. Сартана: прошлое и настоящее (взгляд сквозь годы). 1778 – 2000 гг. Мариуполь: ЗАО «Газета «Приазовський рабочий». 2002. 328 с.
5. Якубова Л., Прымаченко Я. В обіймах страху і смерті. Більшовицький терор в Україні. Харків: Клуб сімейного дозвілля. 2016. 544 с.

References

1. Lebedeva V. P. Uzbek E. A. Dzyubenko N. A. (2009). «*My est. My byli. Budem my*». «*Grecheskaya operatsiya*» NKVD v Kharkove [“We’re. We were. We will be. “Greek operation” of the NKVD in Kharkov]. Kharkov: Timchenko A. N. 672 s.
2. Nikolskiy V. N. (1995). «*Direktiva NKVD № 50215*». (*Repressii 30-kh gg. kak sredstvo likvidatsii obshchinnyykh traditsiy grekov*) [“NKVD Directive No. 50215”. (Repressions of the 30s as a means of eliminating the Greek communal traditions)]. *Ukraina – Hretsiia: istoriia ta suchasnist. Tезy II mizhnarodnoi naukovoї konferentsii, m. Kyiv, 22-24 liutoho 1995* [Ukraine - Greece: History and Modernity. Abstracts of the 2nd International Scientific Conference, Kyiv, February 22-24, 1995]. Kyiv. S. 92-93.
3. Papush I. A. (2005). *Istoriya i tvorchestvo grekov Priazovia* [The history and creativity of the Greeks of Azov]. Mariupol: ЗАО «Газета «Priazovskiy rabochiy». 338 s.
4. Papush I. A. (2002). *Sartana: proshloye i nastoyashcheye (vzglyad skvoz gody). 1778 – 2000 gg.* [Sartana: past and present (look through the years). 1778 – 2000]. Mariupol: ЗАО «Газета «Priazovskiy rabochiy». 328 s.
5. Yakubova L., Prymachenko Ya. (2016). *V obimakh strakhu i smerti. Bilshovytskyi teror v Ukraini* [In the arms of fear and death. Bolshevik Terror in Ukraine]. Kharkiv: Klub simeinoho dozvillia. 544 s.

Жолоб М. П.

«Греческая операция» НКВД (1937 – 1938 гг.).

На основе научных трудов украинских историков осуществлена попытка подсчета жертв «греческой операции», которую в течение конца 1937 – 1938 гг. развернули органы НКВД в Украине. Определяется количество репрессированных в отдельных областях Украины и их соотношение с общей численностью греческого меньшинства в Украине. Устанавливаются категории греческого населения, которые подверглись притеснениям со стороны советской власти. Анализируются «преступления», которые сотрудники НКВД инкриминировал заключенным греческого происхождения.

Ключевые слова: греки, НКВД, «национальная операция», репрессии, Большой террор.

Zholob M. P.

«Greek operation» of the NKVD (1937 – 1938).

On the basis of the scientific works of Ukrainian historians, an attempt was made to count the victims of the “Greek operation”, which during the end of 1937-1938. deployed NKVD in Ukraine. The number of people repressed in certain regions of Ukraine and their ratio to the total number of Greek minorities in Ukraine is determined. Established categories of the Greek population, who were subjected to harassment by the Soviet authorities. The “crimes” that the NKVD officers incriminated inmates of Greek origin are analyzed.

Keywords: Greeks, NKVD, “national operation”, repressions, the Great Terror.